

بررسی جایگاه خوشه‌های صنعتی در کسب مزیت رقابتی و توان صادراتی

(مورد کاوی صنایع پوشاک و نساجی چین)

بخش یابانی

دکتر سهراب دل انگیزان، عضو هیئت علمی دانشگاه رازی کرمانشاه

خوشه‌های صنعتی نساجی و پوشاک در چین (مورد کاوی)

در این قسمت، موضوع خوشه‌های صنعتی با ارائه نقش خوشه‌های نساجی و پوشاک چین تشریح خواهد شد. این مثال نشان می‌دهد که شکل‌گیری خوشه‌های صنعتی در چین به عنوان یک بال برای حرکت اقتصاد نساجی و پوشاک چین نقش موثری در توانمندسازی صنایع این کشور داشته و توانسته است با توسعه و رونق آنها، بخشی از بازار پوشاک و نساجی جهان را در اختیار بگیرد. صنعت نساجی و پوشاک یکی از ستون‌های اقتصاد چین است که حدود ۹/۶ درصد تولیدات صنعتی و ۷/۱۳ درصد کل نیروی کار چین را در سال ۲۰۰۱ دربر گرفته بود.

از نظر تاریخی، توزیع این صنایع اتفاقی نبوده است. برای مثال کارخانه‌های نساجی در سه شهر ساحلی شانگهای، کینگ‌داو و تیان‌جین قرار گرفته‌اند. بعد از پایه‌گذاری اقتصاد جدید چین تحت سیستم اقتصاد برنامه‌ریزی شده، دولت صنایع را در بیشتر شهرها پخش کرد که در مکان‌یابی کارخانه‌های نساجی، ایده ایجاد خوشه‌های صنعتی لحاظ نشده بود. در بیشتر موارد صنعت نساجی در کنار سایر صنایع یکی از صنایع بزرگ شهرهای نسبتاً بزرگ بود، اما در دو دهه اخیر رویکرد تشکیل خوشه‌های صنعتی در صنایع چین عملی شد و خوشه‌های جدید صنعت پوشاک و نساجی شکل گرفت، تاجایی که درصد بسیار زیادی از اقتصادهای محلی و در بعضی موارد، تنها صنعت محلی را تشکیل می‌دهد.

نسل اول این خوشه‌ها در دهه ۷۰ و ۸۰ هنگامی که چین

یکی از دلایل اقبال طراحان استراتژی توسعه صادرات در دهه اخیر به ایجاد خوشه‌های صنعتی، نقش انکارناپذیر آنها در افزایش رقابت‌پذیری است. این موضوع را شواهد نظری و تجربی نیز تأیید می‌کند. امروزه موضوع افزایش بهره‌وری، مهمترین عامل افزایش دهنده مزیت رقابتی است و کشورهای صادرات‌گرا نیز از این طریق در پی کسب سهم بیشتری از بازار جهانی برآمده‌اند. وقتی خوشه صنعتی به مرحله بلوغ می‌رسد، مقیاس تولید به طور فزاینده افزایش می‌یابد و هر بنگاه، واحد کوچکی از شبکه تولید بزرگ می‌شود.

این ایده مناسبی برای افزایش قدرت رقابت‌پذیری بنگاه کوچک و متوسط است و خوشه‌ها به واسطه استفاده از صرفه‌ها و عوارض خارجی مثبت اقتصادی، به آسانی می‌توانند در زنجیره ارزش افزوده و تجارت جهانی قرار بگیرند. خوشه‌های نساجی و پوشاک چین نمونه مناسبی از ترکیب بنگاه‌های کوچک و متوسط و تشکیل خوشه‌های صادرات‌گرا هستند که از طریق تشکیل خوشه‌های تخصصی (مثلاً تولید کراوات در یک خوشه به عنوان اصلی‌ترین محصول) از تمام صرفه‌های اقتصادی ایجاد خوشه استفاده کرده و با افزایش بهره‌وری و کاهش قیمت، سهم بالایی از ارزش افزوده و تجارت جهانی را نصیب خود می‌کنند. این مدل از سازمان تولید در بخش‌هایی از چین، تایوان، برزیل و ایتالیا بسیار موفق عمل کرده است. نکته قابل ذکر این است که این خوشه‌ها مرحله بلوغ خود را طی کرده و وارد مرحله رشد شده و توانسته‌اند با استفاده از انواع صرفه‌های اقتصادی، محصولاتی با رقابت‌پذیری بالا به بازارهای جهانی عرضه کنند.

جدول (۱): خوشه های مشهور صنعتی در استانهای چین

ژی جیانگ	پینگ هو	صادرات لباس
	شنگ ژو	کراوات
	تیان تای	پارچه صاف شده
	یوهانگ	انواع پارچه
جیانگ شو	جانگ شو	پوشاک فصلی
	جیتتان	صادرات لباس
شان دانگ	چانگ یی	رنگ کردن و چاب کردن
	جی مو	کشافی
هپی	کینگ هی	ترمه
فوجیان	شی شی	پوشاک فصلی

جدول (۲): مشخصه های محلی شهرهای توسعه دهنده اقتصادی خوشه محور پوشاک و نساجی در چین

گانگ دانگ	دالانگ	گر مکن پشمی
	هومن	پوشاک زنانه
	شازی	پوشاک فصلی
	زی بیائو	پارچه
	زین تانگ	پوشاک جین
	یان تو	لباس زیر
ژی بیانگ	ژانگ جا	کشاف
	داتانگ	جوراب
	من کیائو	پیراهن
	ماکیائو	کشاف
	پویان	گر مکن
	زوکان	پارچه داخلی
	یوچی گانگ	لباس پرزه دار
	یاکیان	پارچه مردانه
	یانگ زان کیائو	الیاف کشاف
ژی لی	پوشاک بچه گانه	

اولین بار در هایش را بر روی جهان باز کرد، ایجاد شدند. بر اساس مزیت مجاورت و هزینه پایین نیروی کار، بسیاری از شرکت های پوشاک و نساجی هنگ کنگ در دلتای رود مروارید سرمایه گذاری کردند و زمینه تشکیل خوشه های نساجی ظاهر شد. در این خوشه ها، سرمایه گذاران جدیدی از تایوان و تعداد زیادی بنگاه های محلی سریع رشد کردند. این خوشه ها شامل شانگ ژن، دانگ یین و هومن می باشد. بنگاه های زیادی با مالکیت جمعی و خصوصی سریع ایجاد و رشد یافتند که بسیاری از آنها، بنگاه های نساجی و پوشاک بودند. بدین ترتیب، اقتصاد نساجی و پوشاک با جهت گیری ایجاد خوشه های صنعتی در دلتای رود یانگ تسه سریع توسعه یافت و بسیار پویا شد.

دلایل تشکیل و توسعه سریع خوشه های صنعتی پوشاک و نساجی در این منطقه عبارت بودند از: اول، پایین بودن موانع تکنولوژیکی و سرمایه گذاری برای ورود به صنعت نساجی و پوشاک. دوم این که، بیشتر خوشه های اولیه با بنگاه های کوچک فعالیت خود را آغاز کردند. اینها کشاورزان شهرهای کوچک و روستاها بودند که به واسطه طبیعت مجموعه های کوچک شهری و روستایی، قبل از این که رقیب هم باشند، همکار هم بودند و در تمام زمینه های فنی، مالی و بازاری همکاری تنگاتنگی داشتند و بنگاه های پیشرو، الگویی مناسبی برای سایر بنگاه های بودند که تازه پا به این عرصه می گذاشتند. این بنگاه ها، هسته های اولیه خوشه ها صنعتی نساجی و پوشاک بودند. اکنون بیشتر خوشه ها در دو ناحیه دلتای رودخانه مروارید و یانگ تسه توزیع شده اند. این خوشه ها در منطقه پیشرفته چین، در ناحیه ساحلی با بهترین زیرساختارهای در زمینه اطلاعات، ارتباطات و حمل و نقل واقع شده اند. موضوع قابل توجه دیگر این است که این خوشه ها در کنار بزرگراه ها و نزدیک بنادر در شهرهای اصلی بخصوص هنگ کنگ و شانگهای قرار گرفته اند.

مشاور ملی صنایع نساجی چین سه نوع خوشه را در چین شناسایی کرده است که عبارتند از:

۱- صنایع نساجی محور که غالباً در شهرهای متوسط در پنج استان چین واقع هستند و بخش عمده ارزش افزوده نساجی و پوشاک چین را تشکیل می دهند که شامل پنج استان علاوه بر استان های ساحلی هستند.

۲- شهرهایی که با ویژگی فعالیت خاص در زمینه مشخص از صنایع نساجی و پوشاک فعالیت می کنند (جدول ۱).

خوشه های صنعتی شکل گرفتند، بعضی خودجوش و بعضی با هدایت شده و برنامه ریزی شده. ولی اکنون هدایت و جهت دهی خوشه های صنعتی در چین از برنامه های محوری صنعت چین است، در طول دو دهه گذشته خوشه های صنعتی در چین هم از نظر مقداری و تعداد و مقیاس بنگاه ها و هم از نظر (تنوع محصولات، بازاریابی و مدیریت) توسعه یافته اند.

خوشه صنعتی شنگ ز شهر کوچکی واقع در استان جیانگ سو در شرق چین است. شنگ ز اولین تولید کننده تاریخی ابریشم است و قبل از دهه ۷۰ بیش از آن که چین اصلاحات اقتصادی را آغاز کند این شهر یک شهر کشاورزی بوده است؛ در آن موقع اندازه شهر در حدود ۴ کیلومتر مربع با جمعیت حدود ۳۰/۰۰۰ نفر بوده، اکنون این شهر رشدی عظیمی داشته است و به وسیله مشاور صنایع ملی نساجی چین (CNTIC) به عنوان یکی از ۱۹ شهر با مشخصه ویژه در حوزه نساجی و پوشاک برگزیده شده است و یکی از مهمترین خوشه های نساجی در چین است. تمرکز آن بر روی کارخانجات پارچه با وزن سبک برای دوخت لباس می باشد. اکنون اندازه شهر در حدود ۲۵ کیلومتر مربع با جمعیت نزدیک به ۲۰۰/۰۰۰ نفر است اکثر آنها از سایر شهرها مهاجرت کرده اند. در حدود ۱۱۰۰ کارخانه که با ۵۰/۰۰۰ کارگاه بافندگی در این شهر وجود دارد این یکی از بزرگترین تمرکزهای (مجمع های) از این کارگاه های بافندگی است. در حدود ۴۰۰۰ دفتر خرید و فروش در این شهر واقع شده اند. بخش بازرگانی شهر مملو از چنین دفاتری است. هم اکنون عمده محصولات این خوشه ها صادر می شود، صادرات نیز در این خوشه ها نهاده ها و موسسات خاص خود را دارد. این موسسات آخرین اطلاعات در مورد بازار و بازاریابی را در اختیار دارند و واسطه مناسبی بین مشتری و بنگاه ها هستند، بسیاری از این موسسات توسط بهترین فارغ التحصیلان دانشگاه های آمریکایی و چینی اداره می شود و حرکت بسیار پرشتایی به سوی تبدیل شدن به یک خوشه پیشرفته صنعتی در حال تدارک است. بیشتر ادبیات مربوط به خوشه در کشورهای توسعه یافته شکل گرفته است. بطور مثال در آمریکا خوشه فولاد در پیتزبورگ قرار دارد، خوشه اتومبیل در دترویت خوشه های مالی و اعتباری در نیویورک. خوشه نساجی در شمال و جنوب کالیفرنیا و در سالهای اخیر خوشه صنایع بافناوری بالا در سیلکون والی.

منشاء و چگونگی رشد خوشه لباس و نساجی شنگ ز در چین

عوامل تاریخی

شانگ ز در جنوب چین با آب های گرم، زمین

همان طور که جدول ۱ نشان می دهد، در خوشه های نساجی و پوشاک که در شهرهای مهم توزیع شده اند، هر کدام در حوزه مشخصی از محصولات تولیدی یا خدماتی پوشاک و لباس فعالیت می کنند.

۳- شهرهای کوچک با مشخصه فعالیت در نوع خاصی از محصولات نساجی و پوشاک. این شهرها آغاز کنندگان خوشه های صنعتی نساجی و پوشاک چین بوده و همه آنها در استان های ساحلی متمرکز شده اند از جمله شانگهای، کینگ داو و تیان جین که آنها را در جدول شماره (۲) مشاهده می کنید.

در سال ۲۰۰۲ کل ارزش تولیدات منسوجات و پارچه ۳۸ خوشه به حدود ۴۵ بلیون دلار آمریکا رسید.

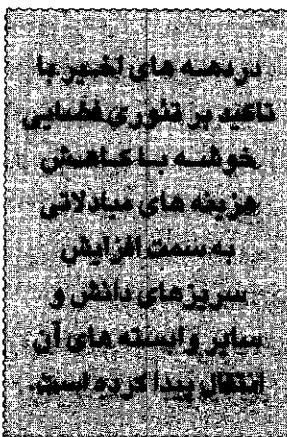
در حال حاضر ساختار توسعه صنعت نساجی و پوشاک چین براساس دومحور زیر مشخص شده است. یکی گروه شرکت های بزرگ ایجاد شده در شهرهای بزرگ با ظرفیت بالا در بازاریابی و توسعه تولیدات که اغلب در زنجیره های عرضه منطقه ای یا جهانی عمل می کند و دیگری تعدادی خوشه با شرکت های کوچک و متوسط مقیاس ایجاد شده در شهرهای کوچک با تولیدات مشخصه و رشد سریع. بنابراین خوشه های صنعتی یکی از بالهای توسعه صنعت نساجی و پوشاک در چین می باشند و این عامل اهمیت خوشه ها را اثبات کرده است.

مورد کاوی یکی از خوشه های نساجی و پوشاک چین

در دهه های اخیر با تاکید بر تئوری فضایی خوشه با کاهش هزینه های مبادلاتی به سمت افزایش سربزهای دانش و سایر وابسته های آن انتقال پیدا کرده است. پسی و یوسیا (۲۰۰۰) توزیع فضایی فعالیت های نوآوری شده را در اروپا مطالعه کردند نتایج آنها تاکید دارد که با تخصص یافتن بخشی و فضایی فعالیت های بهره ور و اختراعی افزایش می یابد.

خوشه های در کشورهای در حال توسعه نیز بوجود آمده اند. این نکته قابل ذکر است که بعضی از خوشه ها در کشورهای در حال

توسعه در شهرها بوجود آمده اند، بعضی ها نتیجه صنعتی سازی اطراف شهرهاست. بعضی ها خودشان بوجود آمدند و بعضی ها تحت توجهات سیاست های دولت بوجود آمدند. بعضی از خوشه ها در کشورهای در حال توسعه صادرات محورند این خوشه ها می توانند با هدف به روز کردن صنعت و در نتیجه گسترش توسعه صنعتی کمک کنند، بسته به اینکه این خوشه ها چگونه در زنجیره های جهانی مشارکت کنند. در چین نیز همکام با توسعه پرشتاب اقتصادی این کشور،

های حاصلخیز و با آب فراوان و کنار رودخانه قرار گرفته است. شانگ ز یکی از مراکز اصلی ابریشم برای چند صد سال بوده است. بطور تاریخی ساکنان این شهر مهارت فراوانی در تولید ابریشم داشته اند و تعداد زیادی کارگاه ها و مراکز تجاری ابریشم در این شهر قرار داشته است. بعد از انقلاب کمونیستی در چین و کاهش فعالیت های بخش خصوصی شانگ ز یک شهر کشاورزی گردید، با شروع اصلاحات در چین و بارونق گرفتن بخش خصوصی، انتخاب طبیعی شانگ ز رونق تجارت ابریشم بود. بدلیل شرایط طبیعی منطقه این عامل منشاء شکل گیری خوشه صنعتی نساجی و پوشاک در چین شد. بارونق گرفتن تجارت، تجار زیادی به این منطقه آمدند و افزایش تقاضا عامل تشویق عرضه بیشتر گردید. این عامل باعث رشد سریع مراکز تولیدی و توزیعی شد و این عامل منجر به شکل گیری خوشه گردید.

نقش مراجع محلی

۱. ایجاد بازار به فرم فیزیکی (ساختمان)
۲. تامین کننده مالی و توسعه بازارهای ابریشم محور با کمک دولت.
۳. ایجاد پارک صنعتی
۴. ایجاد زیر ساختارها لازم مثل جاده، برق، آب و سایر شرایط پایه ای لازم.

این عوامل، محیطی مناسبی را برای کارخانجات به وجود آورد و بنگاهها محدودیت ها را شکستند و بعضی کارخانجات تولیدپارچه تنوع را آغاز کردند و باعث توسعه صنعت نساجی در این منطقه شد.

نقش بنگاههای فردی

بسیاری از صاحبان بنگاه فردی، ساکن شهر قیلا کشاورز بوده اند. آنها مقداری زیادی از روح ریسک پذیری، آفرینندگی و تمایل به یادگیری از بازار را در درون خود به وجود آوردند. به عنوان مثال فردی که قیلا نگهبان بوده است با قرض گرفتن سرمایه اندکی، شروع به فعالیت در یک کارگاه کوچک کرده، اکنون حدود ۲۲۰ کارگاه بافندگی بخار آب و ۱۲۰ کارگاه بافندگی بخار هوا دارد و به سایر افراد از طریق دادن وام، کمک های تکنولوژی یافتن بازار برای شروع کار نساجی کمک می کند.

توسعه صنایع پیرامون

به خاطر رشد صنایع نساجی تعداد زیادی شرکتهای تهیه کننده ملزومات نساجی در این مکان شکل گرفته است مثل شرکتهای تهیه

کننده نخ والیاف. این شرکتهای مواد اولیه را از خارج وارد می کند و از طریق فروشندگان در اختیار بنگاههای نساجی قرار می دهند. شرکتهای داخلی و خارجی تولید ماشین آلات نساجی در این مکان برای فروش ماشین آلات، قطعات و تعویض و تعمیرات قطعات گرد هم آمده اند مثلاً اگر در وسط شب یک صفحه ماشین بشکند ظرف مدت ۲۰ دقیقه این قطعه توسط این شرکتهای تعویض می شود عواملی از این دست به شدت هزینه های تولید را پایین آورده است که بخش از آثار خارجی اقتصادی خوشه های صنعتی است.

عرضه نیروی کار

به خاطر رشد سریع و گسترده خوشه و بنگاه ها داخل آن مقدار زیادی نیروی کار لازم است. به همین دلیل شکل کشاورزی شهر کلا تغییر کرده است. بخشی از زمین های کشاورزی تغییر کاربری داده اند و کشاورزان اکنون در کارخانجات استخدام شده اند. بخش عمده دیگر نیروی کار مورد نیاز از سایر استان های مجاور (توسعه نیافته) تامین شده است، چون اکثر نیروی کار فاقد مهارت لازم هستند. نیروی کار نیاز به آموزش و مهارت کوتاه مدت داشت پس موسساتی این نیاز را برطرف می کردند. از این رو خوشه صنعتی این منطقه در شکل دهی و تنظیم بازار در جهت اهداف صنایع نساجی و توسعه آن توانسته بسیار موفقیت آمیز عمل کند. (Zhiming, ۲۰۰۴)

فردی که قیلا نگهبان بود، با قرض گرفتن سرمایه اندکی، شروع به فعالیت در یک کارگاه کوچک کرد و اکنون حدود ۲۲۰ کارگاه بافندگی بخار آب و ۱۲۰ کارگاه بافندگی بخار هوا دارد.

نتیجه گیری

این مقاله از مقدمه ای با عنوان خوشه بندی صنعتی شروع و به نتیجه ای با عنوان افزایش قدرت رقابت پذیری و توان صادراتی انجامید. نتیجه اصلی مورد تاکید نویسنده، توجه جدی و دقیق به امر خوشه سازی مخصوصاً با تکیه بر بهره برداری از انواع صرفه های ناشی از مقیاس و ایجاد فضای تولید رقابتی توأم با همکاری است که منجر به ایجاد مزیت رقابتی در تولید و توان صادراتی می گردد. لذا با توجه به ادبیات مطرح شده و نکات اخذ شده از مورد کاوی می توان به این نکات اشاره موکد نمود:

۱- خوشه سازی محور برنامه های توسعه صنعتی گردد.

۲- خوشه بندی محور تصمیمات توسعه صادرات گردد.

۳- ایجاد مزیت رقابتی (از طریق فعالیت های خوشه محور) با

به خدمت گرفتن مزیت های نسبی تاریخی و محیطی (به جای توجه سنتی و صرف به مزیت های تاریخی و محیطی) در راس سیاستگذاریها و برنامه های توسعه صنعتی و صادراتی قرار گیرد.